

Santa Maria de Sa Cot

Josep Calzada i Oliveras

A la Vall del Bac hi hagué quatre esglésies parroquials, una de les quals era Santa Maria de Sacot o de La Cot. Les altres tres eren: Sant Miquel d'Avellana Corba, Sant Andreu de Poreres i Sant Feliu del Bac. Cal dir que avui ningú amb prou feines coneixeria l'església parroquial de Santa Maria de Sa Cot amb aquest nom, ja que més modernament raons molt explicables que intentarem explicar, han fet que se l'anomenés amb els noms de Santa Maria de Llongarriu i amb el de Ntra. Sra. dels Àngels de Llongarriu.

Però indiscutiblement en la documentació les formes o grafies que surten, des de fa segles, pel que es refereix a l'antiga església parroquial del nostre interès són aquestes, com ja anirem trobant i ho farem remarcar més endavant: Sancta Maria de **Cod**, Sancta Maria de **Cute**, Sancta Maria de **Cote**, i en català Santa Maria de **Ça Cot**, Santa Maria de **Sacot**, Santa Maria de **la Cot** i el Lloc de **la Cot**. Cal dir també que en la documentació hem trobat la forma més simple de **Cot**, referint-se a aquest lloc.

Aquest nom deriva, sens dubte, del llatí: **Cos-Cotis**, més originàriament a ben segur **Cautes**, que significa Roca, Pedra, Penyal. I crec que està encertat. E. Moreu-Rey en dir que aquest nom **Cot**, com els de **Roca**, **Seix** i **Quer**, si bé reuen ésser sinònims en l'origen, per bé que algun d'ells sigui pre-romà, en l'aplicació també difereixen de contingut segons els llocs i els temps. De fet, diu aquest autor, **Cot** significava "pedra" o "roca", però després prengué el sentit de "turó" o "pujol", essent aquest el cas dels llocs de La Cot o Sa Cot, de Cort de Cortils, de Cotes, etc. (1).

Aquesta explicació toponímica de Moreu-Rey sembla avalada, en el cas de Santa Maria de Sa Cot, de la Vall del Bac, amb el caràcter orogràfic de què ens parla Josep Murlà i Giralt en dir que aquesta antiga església parroquial està "situada a l'actual terme de Vall de Bianya, a l'abrigall d'un petit turó dels estreps nord-orientals de la serra de Malforat" (2).

Amb el nom de Santa Maria de Llongarriu la descriu Cèsar August Torras (3) i la raó d'aquest nom és ben comprensible. Aquesta església es troba situada en la petita **Vall de Llongarriu**, de la Vall del Bac, i a tocar l'església hi ha la casa pairal dels Llongarriu, "una de les antigues i fortes de la Vall del Bac", si bé des de fa anys, és a dir, des de que els grans propietaris de la nostra terra deixaren la seva pairalia per a anar a viure a ciutat, els Llongarriu han viscut a Olot. I l'accés actual, segons, els Srs. Sala i Puigdevall, és agafar un corriol que des del davant mateix de l'Hostal de la Vall del Bac "s'enfila muntanya amunt i en mitja hora ens porta a Llongarriu" (4). Així, doncs, els Llongarriu creixeren, com diu Josep Murlà, a l'entorn del temple i antiga església parroquial de Santa Maria de Sa Cot. Perquè sembla indiscutible la major antiguitat de l'església en relació a l'esmentada casa pairal.

De totes passades, una i altra són molt antigues, ja que, per una part, segons ha investigat el Dr. Jaume Marqués, sembla que fou la família Palera, fundadora del monestir del Sant Sepulcre de Palera, la que va fundar també la casa de Llongarriu de la parròquia de Sa Cot (5). I afegeix el propi autor que això s'esdevingué vers l'any 1100. Si això és cert, bé tenia raó C. August Torras en dir que la casa Llongarriu era "una de les antigues i fortes de la Vall del Bac". I tan antigues, a fe!, tant la parròquia com la casa, ja que F. Monsalvatje, segons veurem, esmenta un document de l'any 1066 on ja es parla de la parròquia de Santa Maria de Cod (6). I aneu a saber si hi ha alguna documentació més antiga que desconeixem.

També diu C. August Torras, que aquesta església de Santa Maria de Llongarriu és "romànica, fou restaurada en 1673 per Palhadi de Llongarriu, com ho indica una inscripció col·locada

en la portada” (7). Aquesta inscripció l’ha publicada Josep Murlà, segons versió del Dr. Jaume Marqués (8). I continua dient C. August Torras que l’església “conserva encara alguns detalls apreciables de son primitiu origen. Son aspecte es pintorech y sa situació molt agradable en el cap d’un serrat. Té a son entorn uns molts alts xiprers que afavoreixen son bonic aspecte” (9).

El caràcter pintoresc i la situació agradable són indiscutibles. En això C. August Torras, que era profund coneixedor de les nostres terres i dels encants dels seus racons, no podia pas equivocar-se. També podem donar-li la raó quan diu que Palladi Llongarriu restaurà l’església, al menys en part, si bé l’escultor de l’obra, si llegim amb atenció l’esmentada inscripció, sembla que fou Joan Aulon.

Però a C. August Torras sembla que se n’hi anà la mà en escriure que l’església “conserva alguns detalls de la seva primitiva fàbrica”. Autors tant de fiar, com són Ramon Sala i Narcís Puigdevall, ja han posat les coses al seu lloc respecte d’això quan diuen: “Pel que hem pogut veure recentment, l’única modificació de l’estructura original de l’església consisteix en la reforma realitzada l’any 1672 per Palladi de Llongarriu... La resta de l’edifici es manté intacta, amb l’absis carrat i l’airós campanar de cadireta, lo qual ens permet datar-lo com una obra de les darreries del segle XII o començaments del XIII” (10).

També diu amb raó Josep Murlà que F. Monsalvatje va confondre l’església parroquial de Santa Maria de Sa Cot amb la parroquial de Santa Maria de Castellar de la Muntanya. En efecte, diu explícitament Monsalvatje que Santa Maria de Castellar de la Muntanya “también se llamó en tiempos antiguos **de Cod**” i cita, com a demostració, un document de l’any 1066, que és una donació de Bernat i altres executors testamentaris d’Estefania al monestir de Camprodon d’un alou de la parroquia de **Santa Maria de Cod** (11).

La confusió és evident. I així es comprén que en els volums dedicats a les esglésies de la província i diòcesi de Girona, Monsalvatje esmenta Sant Miquel de la Cot (12) i Santa Mar-

garida de la Cot (13), situades ambdues, com església i capella respectivament, al terme municipal de Santa Pau. En canvi no esmenta enlloc l'església parroquial de Santa Maria de Sa Cot, del terme de la Vall del Bac senzillament perquè no la coneixia. Per ell aquesta església era la de Castellar de la Muntanya.

I és estrany aquest error de Monsalvatje. Perquè ell mateix cita dos documents que li anaven com un trabuquet per conèixer i identificar, malgrat que no anés a veure-ho personalment, aquesta antiga església parroquial de Santa Maria de Sa Cot.

Un d'aquests documents es refereix a Creixenturri, del municipi de Freixenet de Camprodon, i diu: "Creixenturri. Any 13 del rei Lluís. Ramon Arnau y los seus, donan al monestir de Camprodon 5 masos: los dos en esta, un en Sant Feliu, un en **Cot**, altre en Cuvilsech, diu en la Vall delbach" (14). No és fàcil dir amb certesa la data d'aquest document. Jo crec que es tracta del rei Lluís d'Ultramar que l'any 953 posà el monestir de Camprodon sota el seu empar, i aquest any 13 del seu regnat seria el 948, és a dir, l'any mateix de la fundació del monestir feta pel comte Guifre II de Besalú. Però el que no és difícil de veure és que en el document es fa constar que alguns noms de lloc que s'esmenten, entre els quals hi ha **Cot**, es troben a la Vall del Bac.

Però molt més clar encara havia de ser pel Sr. Monsalvatje el segon document que ell mateix ens notifica així: "Donación que Bernardo, Arnaldo, Seniofredo y Guillermo Adalberto, como tutores de la difunta Estefanía, hacen al monasterio de Camprodon y su abad Bernardo Seguí, de un manso o alodio sito en la parroquia de **Santa Maria de Cod** en la villa de **Torallols**, cuyo manso tenía por linderos: al E., la villa de **Torallias**; S., serra de **Biania**; O., término de **Bag**; y N., término de **Avellanacurva**" (15).

Aquest és el document que Monsalvatje data del 1066, pensant però que Santa Maria de Cod era el nom antic de Santa Maria de Castellar de la Muntanya. Però és gairebé inconce-

bible aquesta confusió si tenim en compte les afrontacions tan clares que hi ha en el document: **Torrallias**, avui Sant Martí de Torralles; **Biania**, qui no coneix la vall de Bianya?; **Bag**, qui no coneix la Vall del Bac?; finalment **Avellancurva**, on hi ha l'església dedicada a Sant Miquel, citada antigament amb el nom d'**Avellanacurva** (ja l'any 987), després amb el de **Sa Corba**, i avui es coneix amb el de **Sant Miquel de la Torre**. A més a més, diu el document que aquesta parròquia de **Santa Maria de Cod** es trobava en la villa de **Toralloles**, i pel Sr. Narcís Puigdevall, a qui ho hem consultat, sabem que Torelloles és una masia, avui enrunada, situada al vessant de ponent del Montmajor. Ara bé, el Montmajor tanca al fons, en direcció a l'Est, la Vall del Bac.

Certament, doncs, el Sr. Monsalvatje no havia anat mai a veure l'església de Santa Maria de Sa Cot. I potser el motiu d'haver-la confós amb la de Castellar de la Muntanya pot explicar-se perquè en el temps modern l'església de Sa Cot es coneix, com hem dit, amb el nom de **Santa Maria de Llongarri** ço que pogué despistar a l'esmentat historiador. Ell sabia, això sí, que **Santa Maria de Cod** havia de situar-se per aquells endurriols, però ignorava que era la mateixa església que en el seu temps tenia el nom de Santa Maria de Llongarriu, i per això la identificà amb la de Castellar.

A la confusió de Montsalvatje cal afegir-hi alguna altra confusió pitjor, de la qual parlarem, i també el silenci o omissió d'aquesta parròquia de Santa Maria de Sa Cot en altres historiadors o textos geogràfics. Així tenim que en el "Nomenclátor Geográfico-Histórico" de Pujol-Alsius (1893) no es troba documentació ni esment d'aquesta parròquia. Tampoc no la trobem esmentada en la "Geografía General de Catalunya - Provincia de Gerona", de Botet i Sisó. Menys encara en el "Diccionario Nomenclátor de pueblos i poblats de Catalunya" (1964). I Josep Girona i Casagran es refereix a l'església de **Ntra. Sra. dels Àngels**, a tocar el mas de Llongarriu, però molt ens temem que no coneixia el nom antic de Santa Maria de Sa Cot, almenys no l'esmenta.

No és pas estrany, doncs, que algun autor es queixi de l'es-

cassedat de documentació referent a Santa Maria de Sa Cot, i un altre afirmi que és “la més enigmàtica de les esglésies de la Vall del Bac”.

Jo he volgut investigar, sense pressa, aquesta qüestió i he arribat a la conclusió que sobre Santa Maria de Sa Cot posem una documentació, almenys igual, que per moltes parròquies del nostre bisbat. I espero que en acabar aquest treball s’hagi dissipat qualsevol enigma sobre aquest particular.

Però abans de passar al resultat de la nostra recerca, volem recordar que, en primer lloc tenim el document del 1066, citat per Monsalvatje, molt important per la seva antiguitat, en el qual consta l’existència i el caràcter parroquial de **Santa Maria de Cod**. Però a més aquest document del segle XI ens planteja una qüestió interessant: si l’edifici actual d’aquesta església deu datar-se, com ens han dit els Srs. Sala i Puigdevall, com obra de les darreries del segle XII o començaments del XIII, aquest document del 1066 sembla descobrir-nos l’existència d’un temple anterior, més antic, inclusivament potser d’època pre-romànica.

Tampoc manca documentació del segle XII i XIII. Recordem la fundació de la **casa de Sacot**, avui casa Llongarriu, fundada l’any 1100, segons el Dr. Marqués. I el mateix autor ens diu haver trobat una evaquació o definició feta l’any 1171 pels cavallers de Palera, Arnau, el seu germà Guillem i la seva mare, dels drets que el seu pare i marit Arnau havia exercit sobre les esglésies de Curçavell, Llorona, Llanars, Palera i Santa Maria de Sa Cot (16). Aquest fet recorda l’explicació donada pel Sr. Pere Vayreda i Olivas (17), quan escriu: “resulta una mica paradoxal l’espectacle que ens ofereix la societat en arribar al segle onzè: mentre a l’impuls de la fe, arreu s’aixequen temples i es refan monestirs... arreu també es cometen les majors depredacions i robatoris contra les cases religioses amb la particularitat, però, que sovint els més aferrissats pertorbadors de la pau dels monestirs i esglésies eren els comtes i magnats”. I continua explicant el Sr. Vayreda que “va ésser forçós que els concilis renuts a Narbona (1043), Avinyó (1063) i Girona (1068),

publiquessin llargues llistes d'anatematitzats". Més tard, a finals del segle XI i començaments del XII molts d'aquests anatematitzats es penediren dels torts comesos i restituiren ço que injustament havien retingut els seus avantpassats. Això és el que feren, pel que es veu, la vídua Porquera i els seus fills Arnau i Guillem.

Recordem que també a les darreries del segle XII o començaments del XIII s'aixecà l'actual església de Santa Maria de Sacot, segons opinen els Srs. Sala i Puigdevall, si bé més endavant haurem de dir alguna cosa sobre aquest punt.

I seguint la marxa del temps, sense solució de continuïtat, el mateix Sr. Murlà es refereix al segle XIV citant un fogatge del 1378 que no deixa lloc a dubte en dir: "Parroquia de çà Cot e de Sant Feliu: 4 focs d'esgleija des Bach". Es tracta evidentment de les dues parròquies: Santa Maria de Sa Cot i Sant Feliu del Bac.

I del segle XIV podem passar als empadronaments de 1558-1622-1690 i al pergami que conté un testimoni notarial del 15 de gener del 1603 que parla d'un pagès anomenat Jaume Noguera, de "**la parròquia de Santa Maria de Sacot de la Vall del Bac**", com autor d'un reconeixement atorgat a la vila d'Olot el 28 d'abril del 1594. És documentació citada també pel Sr. Murlà, i si bé diu que en els esmentats empadronaments "hi ha algun malentès sobre La Cot de Santa Pau i La Cot de la Vall del Bac", crec que això cal considerar-ho com a pa de cada dia, ja que aquesta confusió i d'altres més gruixudes en trobem en algun autor modern, com veurem desseguida.

Perquè de totes maneres per historiar la humil parròquia de Santa Maria de Sa Cot disposem de molta més documentació que, com ja he dit, he tingut interès en consultar detingudament.

Per començar diguem que al bisbat de Girona hi ha dos Nomenclàtors, un de l'Arxiu de la Catedral i l'altre de l'Arxiu Diocesà, que eren no res menys que una llista o relació de les esglésies on hi havia un sacerdot amb cura d'ànimes i que, com a tals, tenien l'obligació rigurosa d'assistir als Sinodes diocesans sota la comminació de pena canònica si algun d'ells

no complia aquesta obligació sense excusa raonable. La relació comprén tres categories d'esglésies per aquest ordre: Abadies i Priorats - Esglésies Parroquials - Capelles o "esglésies que no tenen parròquia i no obstant tenen clergues".

Cal dir que ambdós Nomenclàtors pertanyen al segle XIV, si bé en el de la Catedral hi ha un encapçalament on es diu que aquesta relació o "Memòria" és una còpia d'una "scriptura antiquíssima" de la Seu. Això vol dir que les esglésies que s'esmenten són d'una existència molt anterior al segle XIV.

Diguem també que el Sr. J. M. Pons Guri ens oferí una bona eina de treball quan publicà aquests dos Nomenclàtors, estalviant-nos la feina de consultar els originals (18).

Doncs bé, en aquests Nomenclàtors hi trobem esmentada: **Ecclesia parochialis sancte Merie de Cote** (19). I perquè no hi hagi dubte hi trobem també esmentada l'església parroquial de Sant Miquel de la Cot (20), que evidentment és la Cot del municipi de Santa Pau, i també "Ecclesia parochialis sancte Marie de Castellario", és a dir, de Castellar de la Muntanya (21). Així, doncs, l'existència i diferenciació de les tres esglésies és ben neta.

De passada, vull afegir que en aquests Nomenclàtors hi he trobat, no entre les esglésies parroquials, sinó entre les Capelles: "Capella sancte Marie de Bacho, in parochia sancti Felicis de Bacho" (22). La cosa és ben clara: a la parròquia de Sant Feliu del Bac hi havia una capella sota l'advocació de Santa Maria. Però per més que hem preguntat, ningú no ens ha pogut donar raó ni de l'existència, que és ben certa, ni del lloc on podia estar situada aquesta capella.

Hi ha un autor al qual la qüestió d'aquesta capella no li ofereix cap dificultat. Diu que l'església de **Santa Maria de Sa Cot** és la Cot de Santa Pau! Diu també que l'església de **Sant Miquel de la Cot** pertany al municipi de Les Preses! I finalment això el porta a afirmar que la **Capella de Santa Maria del Bac** és Santa Maria de Llongarriu! És evident que aquest autor navega en una mar de confusió.

Però deixant de banda la qüestió de la capella de Santa Maria del Bac, de la qual ens hauria agradat molt trobar l'edifici, malgrat no fos més que unes ruïnes, crec prou interessant haver trobat esmentada ben clarament l'església de "Sancta Maria de Cote" en els dos Nomenclàtors del bisbat de Girona. Repetim que, segons hem vist, això vol dir que Santa Maria de Sa Cot, de la Vall del Bac, existia ja molt abans del segle XIV i per tant vé a confirmar que no és cap inversemblança l'existència d'aquesta església parroquial abans del 1060, segons el document citat per Monsalvatje.

Tot això no obstant, dec dir que la major font d'informació que he trobat sobre Santa Maria de Sa Cot es troba en un dels fons importants del nostre Arxiu Diocesà, com és el de les Visites Pastorals. He volgut fer una investigació sobre el particular i aniré donant, seguint un ordre cronològic, totes les dades d'interés, que no són escasses, que es troben en les 59 Visites Pastorals que hi ha en el nostre Arxiu Diocesà des de l'any 1314 fins al 1901.

Les raons d'aquestes dates és ben clara. Abans del 1314 no s'efectuaven aquestes Visites Pastorals, malgrat que des de molt abans (jo crec que des del Concili IV de Letrà, l'any 1215) s'havia manat que els Bisbes visitessin totes les esglésies del seu bisbat amb una regularitat i freqüència convenient per a la bona marxa del règim pastoral de les ànimes. Així mateix durant tot el segle XX, després del 1901, els bisbes han anat practicant les Visites Pastorals, però la documentació pertinent no deu haver ingressat encara a l'Arxiu Diocesà.

I diguem també, per millor aclariment, que moltes vegades no era pas el bisbe en persona qui efectuava la Visita, sinó un seu Comissionat, que solia ser un Visitador General, si bé podia ser-ho només per alguns casos particulars.

Així, doncs, el 19 de juny del 1314, en temps del bisbe Vilamari, consta que Gerald Calvet passà Visita a sis esglésies parroquials d'aquells indrets de la Vall del Bac, entre les quals esmenta **ecclesiam et parochiam Ste. Marie de Cote** i havent interrogat a Bernat clergue i rector, aquest contestà que l'es-

mentada església estava proveïda de robes, llibres, ornaments sacerdotals i eclesiàstics, menys un Responsor i un Antifonari. També digué que hi havia llànties que cremaven com convé, i que els feligresos anaven a confessar i combregar en els dies i temps acostumants. Així mateix el Visitador interrogà sobre l'estat de l'església i la vida i comportament dels **clergues** i altres administradors als següents feligresos: Pere de Torrent de Cot, Besalú de Quintana, i Camprodon de Puig.

En aquesta Visita, doncs, hi consta el nom del Visitador i del Rector de la parròquia, si bé sembla deduir-se que hi havia més d'un clergue resident. Però a més ens enterem del nom d'algunes cases o masos de la parròquia: mas Torrent, mas Quintana i mas Puig. Finalment que l'estat de l'església era força satisfactori en dotació i així mateix en el compliment dels deures cristians.

El mateix Visitador anà seguidament a Santa Maria de Castellar. El dia següent visità Sant Feliu del Bac i Toralles (Sant Martí). I el tercer dia ho feu a Sant Miquel d'Avellana Corba i Sant Andreu de Porreres. Aquestes són les sis parròquies (23).

En la Visita del 1329, el bisbe Moncada personalment visità **ecclesiam Ste. Marie de çacot**. N'era rector Guillem Vileta, però no hi havia batlle. El bisbe mana que es relligui l'**enfaner**, és a dir, el llibre Antifonari. Es fa constar que l'abat de Besalú percevia setze mitgeres d'ordi, de blat i de cibada, però no de les altres collites. Aquesta vegada el bisbe interroga a sis parroquians, els quals confirmen el que havia dit el rector. Aquest parroquians són: Guillem de Serrat, Ramon des Torrent, Guillem de Puig, Ramon de Çaconamina, Bernat de Quintana, i Besalú des Noguer (24).

Sembla, doncs, que el nombre de cases i parroquians havia augmentat, ja que ara són sis els interrogats, i al nom de les tres cases esmentades en l'anterior Visita cal afegir-hi els noms de: Serrat, Çaconamina, i Noguer.

L'any 1420 el bisbe Beltran, també personalment, visità **ecclesiam Ste. Marie de la Cot vallis de bach**. Era rector Pere Calvet que residia. La rectoria valia 10 lliures de subsidi del

Bisbe de Girona. Només hi havia dos parroquians, és a dir, dues cases!

Què havia passat? Es trigà 91 anys a passar Visita i la feligresia havia disminuït. No és fàcil saber-ne la causa. Però podria molt bé ésser que la glànola o pesta de l'any 1348, en la qual s'ha dit que va morir els dos terços de tota la població de Catalunya, hagués afectat a la parròquia de Sa Cot.

Però hi ha una dada molt interessant en aquesta Visita i és que el bisbe trobà el Santíssim Cos de Crist dintre un cofre (cufro) penjant sobre l'altar. Això ens recorda un antic costum litúrgic de posar a una altura raonable una viga a manera de baldaquí, de la qual penjava un cofre o capsa que contenia les sagrades formes. Avui encara tenen aquest privilegi els monestirs cisterciencs: a Girona les monjes Bernardes encara tenen el Santíssim dintre una mena de cofre de metall, en forma de colom, que fa de sagrari, penjant a l'aire des d'una viga o baldaquí.

Això és el que trobà el Bisbe encara en el segle XV en la parròquia de Santa Maria de Sa Cot. Però en la mateixa Visita mana que es faci immediatament un sagrari (tabernaculum) per posar damunt mateix de l'altar "com es fa en les altres esglésies". Això vol dir que en la ment de l'Església era treure aquell costum.

El Bisbe troba bé el Crisma i Sants Olis, les fonts baptismals, l'altar ben proveït, un calze de plata, un missal, els ornaments, els llibres litúrgics, la llàntia. Però ordena fer unes sacres, posar aigua i vi per celebrar i tenir una patena pel calze.

Finalment en la Visita es fa constar l'existència d'un concubinari i que el nom de la concubina era na Satrada (25). No deixa de causar alguna extranyesa que en una feligresia tan reduïda de dues cases hi hagués un concubinari. Potser era un foraster. Per altra part era força comú en aquestes Visites del segle XIV i XV fer constar dades com aquesta. La raó no era altra que tenir una idea de la marxa dels costums cristians en aquella època.

L'any 1432 el bisbe fra Joan Casanova visita personalment

ecclesiam parochialem beate marie dela Cot i la trobà “totalment derruida i caiguda a terra a causa d’un terratrèmol (terremotu). No hi trobà capellà resident i el servei el prestava Antoni Pla prevere. Visità l’altar major que havia estat construït en una casa o “barracham” prop de l’església. L’altar era decentment adornat a mida de les possibilitats de la parròquia, ja que cal tenir present que en ella només hi ha dos parroquians.

A l’altar visità el Santíssim Cos de Crist posat sobre l’altar dintre una petita capsa o estoig de fusta (thecariolo) degudament tancat i les sagrades formes embolcallades en uns corporals nets. Així mateix trobà el Crisma i Olis Sants dintre unes àmfores d’estany tancades en una capsa de fusta. Finalment visità les campanes (symbola) que estaven a fora en uns bastiments i que havien estat construïdes pels propis parroquians a causa del terratrèmol. I es fa constar que la Rectoria o benefici curat val 10 lliures, però això ja consta, com hem vist, en la Visita del 1420 (26).

Evidentment és una Visita que forneix dades interessants, ja que ens assabenta que la Vall del Bac fou també afectada pels moviments sísmics que causaren desolació, sobretot en les terres de la Muntanya o Garrotxa. Segurament, pel que afecta a Sa Cot, degué tractar-se del terratrèmol del febrer del 1428. Sabem que foren diverses les esglésies que s’ensorraren, potser perquè en general aquests edificis de tipus romànic es feien sense fonaments. Tal fou el cas de l’església parroquial d’Olot, de la de Sant Martí del Clot, etc.... I aquest fou el cas també de Santa Maria de Sa Cot, ja que es diu ben clarament que l’església s’ensorrà, que restava a terra i que es feia servir una mena de barraca per l’exercici del culte.

També ens assabentem que només hi havia dues cases o masos habitats, els únics feligresos de la parròquia. Des de feia anys, doncs, la demografia local era molt baixa, però no se’ns diu el nom d’aquestes cases. No obstant ja és d’interès saber que només dues cases aguantessin força bé el culte en condicions tan adverses i fins que construïssin unes campa-

nes. Perquè això cal entendre-ho en el sentit que aquests feligresos costejaren la construcció de les campanes, i jo m'arisco a pensar que aquestes campanes, o bé fetes de nou o bé refoses les que quedaren trossejades a causa del terratrèmol, sortiren de les mans expertes del famós ferrer de la Vall del Bac. És només una presumpció meva.

L'any 1447 el Comissionat del bisbe Bernat de Pau visità **ecclesiam Ste. Marie de cote**, on trobà resident el prevere Antoni Arbocer. Hi trobà el Santíssim posat decentment en una capsa de fusta, el Crisma i Olis Sants, les fonts baptismals, els llibres, les llànties, l'altar, el cementiri i demés coses, tot bé "per la gràcia de Déu".

Manà dues coses. Primer, relligar els llibres dels Evangelis i de les Epístoles, i això havia de fer-se abans de la festivitat de la Mare de Déu d'Agost "proxime venturum". Segon, que es realitzin les obres de reconstrucció de l'església que ha d'ésser feta en el termini d'un any sota pena d'interdicte (27). És remarcable el bon estat de les coses del culte en un llogarret com Sa Cot. Això només s'explica pel gran esperit de fe dels poquíssims parroquians que hi havia. Així i tot sembla impossible que poguessin emprendre l'obra de reconstrucció de l'església. Sembla que ni l'Obra ni el peculi particular dels feligresos eren suficients. Però sobre aquest punt res no surt en el document. El que sí és cert és que, o bé en el termini fixat o més tard, l'església fou aixecada com veurem.

Però aquest manament de tornar aixecar l'església planteja una altra qüestió. Com s'explica que l'edifici actual de l'església de Santa Maria de Sa Cot presenti una estructura romànica que els Srs. Sala i Puigdevall daten del segle XII-XIII? És que en realitat l'església no fou tan afectada pel terratrèmol com sembla dir-se en aquestes dues Visites que acabem d'esmentar i solament s'esfondrà la volta, el campanar i alguna cosa més? El Sr. Puigdevall així ho creu.

L'any 1490 la Visita Pastoral a **ecclesiam beate marie de cote** es feu "per relationem", és a dir, que el Visitador no hi anà, sinó que rebé les dades que li donà "mediante juramento"

el discret Joan Ferrer, prevere i rector de l'església de Castellar. Encara es diu que hi ha el Santíssim Cos de Crist dipositat en una capsa de fusta i dintre un sagrari o tabernacle tancat amb clau i suficientment il·luminat. Però es diu també que només hi havia un sol parroquià i per tant no hi ha ni els Sants Olis ni l'aigua en les fonts baptismals, de tal manera que per batejar els feligresos havien d'anar a l'església parroquial d'Avellana Corba.

Es fa constar també que hi havia un calze amb la seva patena, un ornament o vestit sacerdotal mediocre, un missal i els salteris, i que l'altar no estava en les degudes condicions, però en vista de la deficiència de feligresos el Visitador no volgué fer cap manament. Finalment es fa constar que el servei religiós de l'església el feia el rector de Castellar, anant a celebrar-hi una missa cada quinze dies (28).

Es palesa la crítica situació de la parròquia de Santa Maria de Sa Cot en aquest període. I també ho és que el servei religiós de la parròquia el prestaven el rector de Castellar i el d'Avellana Corba.

Però l'any 1511, en temps del bisbe Boyl, el Visitador anà a **ecclesiam Ste. Marie de cote**, en la qual no hi ha ni el Santíssim Cos de Crist, ni els Sants Olis, ni l'aigua en les fonts baptismals. Hi ha, això sí, l'altar major amb una ara portàtil. Hi ha també un calze d'argent amb la seva patena, un missal complet, un vestit o ornament sacerdotal, uns llibres litúrgics que el Visitador mana que es relliguin. Es a dir, a Sa Cot només hi ha els objectes litúrgics per què un sacerdot pugui anar-hi a celebrar la missa.

Però és molt important en aquesta Visita la sèrie de manaments que fa el Visitador. Mana fer unes reixes del cementiri, ben fetes, en el termini d'un any. Mana als obrers de la parròquia que fassin un baiard per portar els morts a enterrar, amb una tela o roba on hi hagi pintada la imatge de la Verge; això dintre el termini d'un any. Mana als Obrers que fassin un antependi o frontal de "coromina" i dues tovalles, tot per a l'altar major, dintre el termini d'un any. Mana als Obrers i par-

roquians que cobreixin bé i decentment l'església, dintre el termini de tres anys. Mana fer el paviment o trespol del peu de l'altar, dintre el termini d'un any. Finalment mana als Obrers i parroquians que fassin un retaule dintre el termini de 10 anys. I diu que tot això s'havia manat en una anterior Visita que nosaltres no hem pas pogut trobar (29).

Si tenim en compte que en la Visita del 1490 es diu que a la parròquia només hi havia una casa, i ara es parla de "parroquians" i inclusivament de "Obrers" o Encarregats d'administrar l'Obra de la parròquia, hauriem de convenir que la situació demogràfica de la parròquia havia sortit de la crisi anterior. Però a part de l'aspecte demogràfic, aquesta Visita revela una revifalla important en la vida de la parròquia, com ho manifesta la sèrie de manaments del Visitador, entre els quals cal destacar els que es refereixen a la reconstrucció de l'església que, sembla, anava endavant, si bé pausadament.

Però entre aquests manaments ens crida l'atenció **la construcció d'un retaule**. Serà aquest el retaule que fou cremat l'any 1936? No ho podem pas assegurar, però el cas és que en cap més de les moltes Visites posteriors es parlarà de cap més retaule. I sobre aquest retaule voldriem dir dues coses. La primera és que l'existència d'un retaule dedicat sens dubte a la Verge Assumpta, titular de la parròquia, pot molt ben explicar que un dels noms d'aquesta església fos el de **Ntra. Sra. dels Àngels**. Cal tenir en compte que, segons el Sr. Murlà, aquesta denominació només surt en un testament fet per un capellà de la família Llongarriu, si bé això ja indica que aquest nom estigué en ús. Per això el Sr. Murlà es pregunta si es tractaria d'una capella particular de la casa Llongarriu i, per tant, totalment desvinculada del temple de Santa Maria de Sa Cot. No ho crec pas, ja que qualsevol Capella era objecte de l'atenció en les Visites Pastorals i en cap d'elles es troba la més petita referència a una tal Capella. L'explicació més òbvia, és que a l'església de Sa Cot hi havia certament un retaule dedicat a l'Assumpta, que potser durà fins l'any 1936, sense que, per dissort, els Srs. Llongarriu hagin pogut donar el nom

de l'autor del retaule. Ara bé cal tenir present que la Verge Assumpta sol representar-se voltada d'àngels que la pugen cap al cel. I era molt fàcil que el vulgar de la gent, en alguna època, comencés a donar, per aquesta simple raó, el nom de Ntra. Sra. dels Àngels a aquesta església parroquial. Això explica també que Cèsar August Torras digués que a l'altar major de l'església hi havia un retaule representant en la seva part central la Mare de Déu dels Àngels. El que en realitat hi havia en la taula central era la Verge assumpta o pujada al cel a mans d'àngels. I és curiós com tot això indica la caducitat de les coses humanes, ja que el nom de Santa Maria de Sa Cot, multisecular, i el molt més circumstancial de Ntra. Sra. dels Àngels han desaparegut, en canvi en els nostres dies ha prevaescut el nom de Santa Maria de Llongarriu.

Segonament, ja hem dit que no ha pogut arribar fins a nosaltres el nom de l'autor d'aquest retaule. Però l'any 1511 el Visitador mana fer el retaule dintre el termini de 10 anys. Tenint en compte que era molt freqüent l'incompliment de les condicions manades pels Visitadors, hem de pensar que el retaule es construí entorn de la dècada del 1520, o potser més tard. Ara bé, això vol dir que no seria pas impossible que fos un retaule de Pere Mates. Coneixem algun retaule de Mates construït l'any 1520. De totes maneres, és una mera suposició que se'ns ha ocorregut.

Ara venen tres Visites Pastorals en les quals el text té girebé el mateix contingut. Són les practicades pel Visitador en temps del bisbe Margarit, nebot del Cardenal Margarit. Pertanyen als anys 1545-1548-1551 (30).

En les dues primeres el Comissionat va personalment a **ecclesiam Sancte Marie de Sacot**. En canvi en la tercera la Visita es fa "per relationem" del rector de Porreres. És a dir, que el Visitador no anà a Sa Cot, sinó que el rector que residia a Porreres li explicà la situació de l'església parroquial de Sa Cot. I així fa constar que hi ha el sagrari amb el Santíssim dintre una capsula d'oricalc, que hi ha les fonts baptismals de pedra tancades amb clau, els Sants Olis, si bé aquests s'administren

a l'església de Porreres (!); un Ordinari de paper en bon estat; l'altar major amb l'ara portàtil. El Visitador mana que es fassin fer tres tovallès i un cobrealtar de cuire (coreum).

Pel que hem vist, és evident que ja des de feia temps a Santa Maria de Sa Cot no hi havia cap sacerdot resident. El rector era ara el que residia a Sant Andreu de Porreres, si bé això apareixerà més clarament en Visites posteriors.

També es fa constar que hi havia un missal, un calze de plata amb la seva patena, uns ornaments litúrgics complets, però es mana fer una alba (camiseam romanam) en el termini de sis mesos a càrrec dels Obrers. Finalment el Comissionat visità la volta de l'església i el cementiri tancat de tots costats, i ho trobà tot bé.

En suma, podia no haver-hi capellà resident, però a Sa Cot l'església parroquial havia superat l'ensorrament produït pels terratrèmols del 1428 i, quan a utilitat litúrgica, estava ben proveïda.

El bisbe Benet de Tocco feu quatre Visites Pastorals a **ecclesiam beate marie de Çacot vallis de bacho** en els anys 1573-1573-1573-1582 (31).

Pot quedar el dubte si les tres primeres Visites foren en realitat una sola, perquè pertanyen a un mateix any, però el cas és que estan ressenyades en diversos volums i, a més, el contingut de la primera és diferent del de les tres posteriors. Així veiem que en la primera consta que a l'església de Çacot no hi ha la Reserva del Santíssim, ni aigua en les fonts baptismals, i el rector que vivia a Porreres era el prevere Tomàs Carreras, absent.

En canvi, en les tres Visites ulteriors tot es fa "per relationem" del venerable Giralt Bardet que feia el servei en lloc del rector Bernat Esteve, absent. Però ara a Sa Cot hi ha la Reserva del Santíssim en una capsula d'oricalc dintre el Sagrari. Hi ha les fonts baptismals amb aigua neta. Hi ha els Sants Olis en tres vasets d'estany dintre una capsula de fusta amb clau. Hi ha un calze d'argent amb la patena. Uns ornaments litúrgics complets per celebrar la missa. Un missal de paper.

Una llàntia que crema a càrrec dels Obrers. I altres coses, tot bé.

Es veu ben clar uns alts i baixos en la vida de l'església parroquial de Santa Maria de Sa Cot. És molt normal, per tractar-se d'una parròquia petita, de pocs habitants, però de gent de fe que malden per la vida de la seva parròquia que per ells ho era tot.

El bisbe Cassador feu tres Visites a **ecclesiam Ste. Marie de la Cot**. Foren els anys 1589-1591-1594 (32). En la del 1589 es diu explícitament que les esglésies de **Sti. Michaelis de Avellana curva, sancte Marie de la Cot i Sti. Felicis de bacho** estan unides a l'església de **Sti. Andree de porreriis**. A l'ensem fa constar que per absència del rector que no residia i no havent-se trobat les claus, no es pogué fer la Visita.

Sobre això és oportú fer algun comentari. És evident que en aquella època les tres parròquies que es diuen "unides a la de Porreres no devien ser tan "vividores", és a dir, que degut al nombre reduït de feligresos i també de pertinències, els emoluments no eren suficients per a una "honesta i decorosa sustentació" dels capellans. Això feia que no volia residir en elles cap sacerdot i quedaren reduïdes a la categoria de parròquies sugragànies de Porreres. Per tant, el rector que residia a Porreres, a voltes tot sol, a voltes amb algun altre sacerdot, era l'encarregat de tot el que es referia a la "cura d'ànimes" de les quatre parròquies.

Aquesta situació no era pas exclusiva tanmateix de les esglésies d'aquest veral, sinó que era un fenomen repetit en tot el Bisbat. I, en general, els feligresos afectats no veien pas amb massa bons ulls aquesta situació, i en més d'un lloc això suscitava unes relacions de tivantor entre ells i el sacerdot encarregat d'atendre les seves necessitats espirituals. Sovint es negaven a pagar els delmes i altres aportacions econòmiques, ço que era motiu de molts inconvenients, que afectaven fins i tot, mantes vegades, a la conservació dels edificis: temples, rectories, etc. Tot i que es tractava de parròquies amb pocs feligresos, ells entenien que la seva església, tot i convertir-se

en sufragània, no perdia pas el caràcter parroquial, amb feligresia pròpia, amb Obrers propis, amb cementiri propi. I de fet, era així, i en les Visites Pastorals posteriors s'anomenen sovint, d'una manera explícita, esglésies parroquials.

Però el que no era tan freqüent és el que esdevingué en aquesta primera Visita del bisbe Cassador, ja que, com hem vist, el rector de les quatre parròquies no residia en cap d'elles, ni tan sols a Porreres, sinó que es diu que era absent i no resident, de tal manera que ni es pogué efectuar la Visita. Segurament això vol dir que a Porreres la cosa tampoc no funcionava gaire bé.

En les dues Visites restants el Visitador ja no hi anà tampoc, sinó que "per relationem" visità **ecclesiam Ste. Me. de la Cot**. L'altar major estava sense tovallas i es mana als Obrers que dintre de quatre mesos en fassin tres. I si no ho fan, el rector, que residia a Porreres, no celebri missa en aquesta església, però sota pena de 10 lliures "per quiscuna vegada". Així mateix es mana als Obrers que dins dos mesos fassin fer un pany i clau per les portes de dita església.

Aquests detalls revelen, sens dubte, un sentit de decadència. I dintre d'aquest sentit, amb alguna intermitència, ja es mouren d'ací en avant les tres esglésies sufragànies, entre elles la de Sa Cot. I pel que veurem, tampoc l'església de Porreres, als ulls del Bisbat, solucionava el problema d'atendre les necessitats religioses i pràctiques de les parròquies de la Vall del Bac.

El bisbe Arèvalo de Çuaço practicà quatre Visites a aquestes esglésies: 1598-1600-1606-1608 (33). "Per relationem" es fa la visita a **ecclesiam sufraganeam B. Marie de la cot**. És important, en relació amb el que acabem de dir, la Visita del 1606 en la qual es fa constar que per les quatre esglésies hi ha un sol rector, per nom Jaume Barraca, i el Visitador mana que Porreres, Çacot i Sant Feliu del Bac "acuden y corresponguen ab la obra de la esgla.parrochial de St. Miqueldevallana corba on esta reservat lo S. Sagrament ques una de les quatre y mes principal y comoda que te a son carrec el rector, i fent lo

contrari sels fa saber que per lo bon govern se las uniran dites isglas. a altres parrochias mes vehinas". Podem fixar-nos com s'anomena església parroquial la d'Avellana Corba i es preten traspasar-li la mena de primacia que tenia la de Porreres.

Però en la Visita del 1608, altra vegada el rector ja residia a Porreres. Es deia Joan Rovira, al qual el Visitador mana "sots pena de excomunió major que no vaja dir missa a **Ntra. Sra. dela cot** que noi aja ara y los demás ornaments necessaris y cubertor de cuyro". Com es veu, doncs, l'església de Sa Cot tornava a passar una mala època. Això confirma el que hem dit anteriorment sobre els inconvenients de residir el rector fora de la parròquia.

L'any 1613 practicà la Visita Pastoral el bisbe Taberner i Rubí, en la qual es fa constar que el rector era el mateix Joan Rovira i des de Porreres portava els Sagraments a les tres sufragànies (34).

El bisbe Onofre Reart practicà dues Visites a la Vall del Bac: 1617-1619 (35). En aquestes Visites se'ns pormenoritza força la correlació de les quatre esglésies de la Vall del Bac en aquesta època.

En primer lloc Porreres continua tenint una primacia i en ella resideix el rector, que continuava essent Joan Rovira i ell tot sol ("cum sit solus") ha d'atendre les quatre esglésies. Per això el Visitador només anà a Porreres i "per jurament el rector li diu que Sant Feliu del Bac, Santa Maria de Sacot i St. Miquel d'Avellana corba són unides ab la present de Sant Andreu de Porreres. En ninguna de dites Esglésies està reservat lo Sm. Sagrament, ni en elles se beneheixen fonts baptismals, jo desde porreres aporto lo Sm. Sagrament quant es necessitat a les cases de dites parrochias, venen bateiar assi a porreres. Es veritat que quiscum parrochià soterram en lo cementiri de la Esglesia de la qual es parrochià. Ningun altar es consagrat, y en tots tenim ara. Son los altars Ornats dels ornaments necessaris, los parrochians son un poc pobres y així les Esglesies no son molt adornades, totavia estan sufficientment be i jo nose que falte res sino que ningu vol esser obrer ni galiayre

de les gales dels ciris”.

Descripció interessant que reflexa el “statu quo” d'aquelles parròquies, i que es repetirà, al menys en alguns dels seus termes, en altres Visites posteriors.

Cal destacar que es diu que els feligresos eren “un poc pobres”. Així mateix ens assabentem que en aquestes esglésies se celebraven les “gales dels ciris”. Aquestes gales eren una mena de festa popular religiosa, com és ara la festa major petita, o la festa del Roser, o la del Carme, que avui encara se celebren en moltes parròquies rurals del nostre bisbat, si bé es fa constar que “ningú vol ésser obrer ni galiayre”. Així, doncs, aquestes esglésies no podien anar gaire ben administrades.

Pel que fa als enterraments i als Viàtics, com també pels bateigs, el document és ben clar. Però de segur que el precepte pasqual de confessar i combregar els feligresos podien complir-lo en la pròpia parròquia. Finalment, en la Visita del 1619 es fa constar que el capellà de Porreres anava a dir la missa matinal a aquestes sufragànies “los diumenges i festes segons los toca, per torn, un dia a la una, altre a l'altre”.

L'any 1621 feu la Visita el bisbe Pere de Moncada (36) i encara era rector de les esglésies de la Vall del Bac Joan Rovira. L'any 1625 la feu el bisbe Senjust (37) i fa constar que l'estat de les tres sufragànies era decent “segons les possibilitats d'aquestes esglésias”. Això vol dir que l'Obra era pobra, si bé els feligresos feian el que podien.

La mateixa situació revelen les Visites del bisbe Manrique, de l'any 1632 (38), i del bisbe Parceró, de l'any 1635 (39), però el rector ara era Pere Melcior.

El mateix bisbe Parceró efectuà tres Visites més. En les dues primeres —1637-1639— es rediu que continuava essent rector Pere Melcior, però cal observar que el bisbe ni tan sols anà a la Vall del Bac, sinó que es quedà a Camprodon i el rector de les esglésies de la Vall del Bac hagué d'anar a Camprodon a fer la “relació” de l'estat de les seves parròquies (40).

I en la Visita del 1641 també era rector Pere Melcior i es fa

constar que a l'església de **Sa Cot** hi havia un altar sota l'advocació de Santa Maria, amb els ornaments deguts (41). Crec que aquest altar deu ser el retaule que hem trobat anteriorment. A més, cal tenir present que en alguna Visita Pastoral es fa constar que a l'església de Sa Cot només hi havia un altar.

Passen 32 anys i el bisbe Fageda en un mateix any —1661— practica dues Visites a les esglésies de la Vall del Bac, però ho fa també des de Camprodon (42). Cal remarcar el que es diu en una d'aquestes Visites: “en les festes majors de l'any la missa matinal se celebra a **Sti. Felicis desbach**, excepte en la festivitat de l'Assumpció de Santa Maria que es deia a **la Cot**”.

També volem fer constar que ja des de feia temps en les Visites Pastorals es fa constar que, a més de visitar les quatre esglésies parroquials, el Bisbe o Visitador, o bé personalment o bé “per relationem”, practicava Visita també a la **Capella de Santa Magdalena**. No hi ha pas cap dubte que es tracta de l'ermita de Santa Magdalena del Coll, la qual, si bé no assolí mai la categoria d'església parroquial, esdevingué sens dubte un lloc de culte i devoció en aquella rodalia. Quelcom d'això sortirà, com veurem, en alguna de les Visites posteriors. Avui l'estat de la capella dissortadament és ben precari, com es pot veure en el llibre dels Srs. Sala i Puigdevall (43) i també en el de Josep M.ª Gavin (44). I consta també en les Visites Pastorals que Santa Magdalena del Coll no pertanyia a la parròquia de Santa Maria de Sa Cot. Crec que era de la feligresia de Sant Feliu del Bac.

En la Visita del bisbe Josep de Ninot —any 1667— res de nou no hi trobem, fora que el rector de les parròquies de la Vall del Bac era aleshores Antoni Llobera que residia a Porreres (45).

En canvi l'any 1671 el bisbe Francesc Dou practicà una Visita que ens forneix dades d'interés. Diu que el rector era Magí Feix i Teger resident a Porreres. El bisbe visità personalment l'església parroquial de **Sti. Felicis de la Vall del Bach** i després la de Porreres “Iglesia **matri** de las demás de la present

Vall". I "per relationem" del rector el bisbe visità **ecclesias Sti. Michaelis de Vallana corva et B. Mariae de la Cot**. La primera la troba malament. En canvi, la de **la Cot** està bé i decentment adornada i proveïda. Diu també que el rector, de quinze en quinze dies, anava a celebrar-hi la missa. I sobretot fa constar que, exceptuades les festes majors, seria convenient que "la iglesia de St. Miquel de Vellana corva, ja que no té més que tres cases, la una de pagés y las dos de menestrals, se **unis** a la dita Iglesia de Ntra. Sra. de la Cot y así ohirían més sovint Missa, majorment no havent-hi ninguna Missa fundada ni tampoch Aniversari en totes les Sobreditas Iglesias Suffraganeas".

Al nostre entendre, això vol dir que en aquesta època el nombre de feligresos o cases obertes a Sa Cot superava el de Sant Miquel d'Avellana Corba.

I encara en aquesta Visita trobem una altra dada d'interès, que demostra que, a criteri de l'autoritat eclesiàstica, no s'acabava de trobar solució satisfactòria per les diverses feligresies de la Vall del Bac. I així veiem que la Visita del Dr. Dou conclou dient que "essent St. Feliu del Bac situada en un puig distant un quart d'hora de la casa més pròxima, i el lloc és aspre i l'església deserta, seria convenient transferir dita iglesia parroquial a la Capella de Santa Magdalena".

No sabem si es portà a terme aquesta proposició; crec que no, però sembla clar que la Capella de Santa Magdalena del Coll estigué a punt, en aquesta ocasió, d'assolir la categoria de parròquia suplantant a la de Sant Feliu del Bac (46).

La Visita que feu el bisbe Auter l'any 1680 és de tan poc interès que si bé visità personalment l'església de Porreres, ni tan sols esmenta les tres sufragànies. Potser es feu la Visita "per relationem" i el Secretari de Visita s'oblidà de fer-ho constar (47).

El Bisbe Pontich realitzà tres Visites, una l'any 1696 i dues l'any 1698. Per primera vegada es fa constar que a Sa Cot no hi havia calze ni patena. El rector era Joan Gatius, resident a Porreres. Però tampoc devien estar gaire ben equipades d'ob-

jectes litúrgics les esglésies de la Vall del Bac, perquè el Visitador mana a les **quatre** Esglésies que dins els quatre mesos pròxims “fassan fer un Càlzer ab sa patena y una Caixa per lo Sant Monument aforrada de dins y ab son pany y Clau”.

Aquesta urna del Monument només estava destinada a l'església de Porreres on s'havien de celebrar les funcions de Setmana Santa, de tal manera que el Visitador mana que les sufragànies contribueixin al cost de la urna i, a més, “al gasto de la cera, encens y altres coses que se ofereix, ja que tots deuen assistir-hi”.

I pel que es refereix al calze i patena a Sa Cot en moltes Visites posteriors es farà constar que no n'hi havia i el rector es queixa que quan vol anar a dir missa a Sa Cot s'hagi de portar el calze (48).

El bisbe Taberner i Rubí practicà tres Visites a la Vall del Bac: 1700-1703-1717. Només cal remarcar que en les primeres fa constar que el rector continuava essent Joan Gatus el qual devia atendre totes les esglésies de la Vall del Bac **perquè és sol**, però mana a cada església que l'Obra ha de suministrar **les coses necessàries per a celebrar-hi la missa** i els “Parroquians en temps de tempestat han de tocar les campanes”.

En la tercera Visita (1717) es diu que el rector era el Doctor Pere Vila que residia a Porreres, **també sol**. Aquesta insistència de que era sol, ens indica que durant moltes èpoques a la Vall del Bac hi havia més d'un sacerdot. I en aquesta ocasió el bisbe visità personalment **ecclesiam sufraganeam Be.Me de Cote**. L'única cosa a remarcar és que mana fer-hi un Evangelí de Sant Joan, és a dir, una “sacra” d'altar, i també mana que el rector celebri missa a Sa Cot per la festa de l'Assumpció o Mare de Déu d'Agost. Això ja havia estat manat feia temps, com hem vist, però potser els rectors es mostraven negligents en complir aquesta obligació (49).

El bisbe Taberner i Dardena visità l'església de Porreres l'any 1721 i en el decret de Visita tampoc s'esmenten les tres Sufragànies. En canvi el mateix bisbe practicà una segona Visita -1724- on es diu que el rector era Bartomeu Serra, resident a

Porreres, i fa el següent manament: “Emblanquiran los parrochians la Esglesia Parroquial de Porreres y los parrochians de cada una de les tres Sufragànies emblanquiran la sua, y a la Sufragània de **la Cot** faran casullas de tots colors” (50).

L'any 1727 el bisbe Copons visità les esglésies de la Vall del Bac i “per relationem” del rector Bartomeu Serra, resident a Porreres, visità **Ecclesiam beate Marie de la Cot o Sacot**, on hi ha un únic altar amb ara portàtil, ben adornat. A més hi trobà un doble joc d'ornaments litúrgics, **menys el càlze i la patena**, i diu que hi havia dues petites campanes a la torre (duas campanulas in Turri) (51).

I el mateix es fa constar en les quatre Visites del bisbe Bastero: 1729-1734-1737 i 1743 (52).

I res de nou tampoc no trobem en la sèrie de Visites següents: 1746 pel bisbe Tarancó —1758 i 1763 pel bisbe Palmero— 1776 i 1786 pel bisbe Lorenzana. Només cal remarcar el llarg rectorat del Rvd. Bartomeu Serra, que hem trobat ja l'any 1724 i encara era rector l'any 1746. En canvi en els anys 1758-1776-1786, també amb una llarga durada, era rector Jaume Roselló (53).

L'any 1826 el bisbe Castaño efectuà la Visita a la Vall del Bac i es diu que el rector era Marià Marcer, de 58 anys d'edat i 12 de “parroco”. I “per relationem” d'aquest rector, que residia a Porreres, visità “per relationem” les tres sufragànies, i a **N. Sra. de Sacot** hi trobà un Benefici fundat per Jaume Llongarriu “en el año 91, o 92, del siglo pasado, y en el dia presente posee el Rdo. Doctor Jaume Llongarriu, con la obligacion de celebrar seis misas anuales donde bien le parezca. Es de patronato de los herederos de Llongarriu de esta parroquia”. Fixem-nos que encara aleshores es dóna el nom de parròquia a la sufragània de Sa Cot.

A més es fa constar que continuava celebrant-se la missa “alternativamente en las sufragáneas todos los días de fiesta, excepto las principales festividades del año”. Però en aquestes festes principals no es diu en quina església se celebrava la Missa, ja que a aquest respecte hem observat uns canvis cons-

tants. L'única cosa constant era que per la Mare de Déu d'Agost la missa se celebrava a Sa Cot per ser la titular de la parròquia (54).

El bisbe Lorente Montón efectuà dues Visites a la Vall del Bac: 1851 i 1858. En la primera només es diu que al servei d'aquestes parròquies hi havia un Ecònom i un Vicari que residien a Porreres, però no diu el nom de cap d'ells.

I en la segona Visita es diu: "Estando proyectado desde el año 1818 la construcción de una Iglesia en el centro de la Parroquia para que con más comodidad pudieran acudir a ella los habitantes de la Parroquia y Sufragáneas, y desgraciadamente no habiéndose llevado a cabo después de tantos años transcurridos, siendo de tan urgentísima necesidad; mandamos al Cura Párroco que en unión de las personas de mas consideración e imparcialidad de la feligresía Nos designen a la brevedad posible el punto más céntrico en que conceptúen deberse edificar la Parroquia y así mismo los recursos, suscripciones o donativos que ofrecen para realizarlo, con especificación de los que sean y de los nombres de los sujetos que los hagan".

Això el bisbe ho fa des de Porreres, però es diu que visità també "**la Iglesia de St. Miquel de Torras, sufragànea de Vall del bach**". En canvi de St. Feliu del Bac i de Sta. Maria de Sa Cot ni se'n parla (55).

Des de feia segles havíem trobat sempre, entre les de la Vall del Bach, l'església parroquial de St. Miquel d'Avellana Corba. Però en aquesta Visita del 1858 és la primera vegada que surt amb el nom de **Sant Miquel de Torras**. És, sens dubte, l'església que avui se'n diu **Sant Miquel de la Torre**, la qual, com diuen els Srs. Sala i Puigdevall, és de "origen romànic, desfigurada per distintes renovacions... no lluny de l'església s'hi alça l'antiga torre que avui li dóna el nom... es convertí en la parroquial de la Vall del Bac substituint a la de Porreres" (56).

Això últim cal matitzar-ho una mica. Mai Porreres no es pot dir que fos l'església parroquial de la Vall del Bac, sinó la que tingué durant llarg temps una primàcia entre les **quatre esglé-**

sies parroquials de la Vall. Potser fou en la nova distribució de parròquies que es feu en el que se'n diu "Arreglo Parroquial" del 1928 quan Sant Miquel de la Torre fou erigida en l'única parroquial de la Vall del Bac, substituint la de Porreres.

Però en aquesta Visita es veu que ja des de començaments del segle XIX s'havia pensat en la construcció d'una nova església parroquial en un lloc més cèntric per facilitar l'accés dels feligresos de les quatre parròquies a l'assistència dels actes de culte. En realitat, doncs, ja aleshores s'intentava fer una sola parròquia a la Vall del Bac. Avui sabem que això no es portà a terme. Tanmateix amb el despoblament d'aquestes parròquies de la Vall del Bac que s'ha esdevingut en el segle actual, potser no valia la pena aquest esforç pecuniari que la realització d'aquest projecte hauria suposat.

I amb això s'acaba el treball d'espigolar en les Visites Pastorals, si bé dec dir encara que en documents no relligats de l'Arxiu Diocesà he trobat que l'any 1882 a la Vall del Bac hi havia Rector i Vicari. El rector era Isidre Sadurní i el vicari Esteve Masllorens. Sabem també els noms del Rector i Vicari de l'any 1901: eren respectivament Isidre Sadurní i Rafel Canal. Sens dubte en el segle passat el Bisbat de Girona ja considerava que a la Vall del Bac només hi havia una sola parròquia amb tres sufragànies, inclusivament es pensà, com hem vist, construir una nova església parroquial, després el caràcter parroquial passà a la de Sant Miquel de la Torre. Sembla evident, doncs, que en aquesta parròquia es considerava necessari un Vicari com ajut del Rector per atendre les necessitats espirituals de la feligresia molt disseminada per les antigues parròquies de Sant Andreu, Sant Feliu, Sant Miquel i Santa Maria. Jo encara recordo que fins l'any 1936 la parròquia de la Vall del Bac es considerava la més petita entre les que tenien rector i vicari. Això indica que la feligresia era prou nombrosa i valia la pena d'atendre. Com han canviat avui les coses!

Concretament i pel que es refereix a Santa Maria de Sa Cot, en el document esmentat de l'any 1882 es fa constar que hi havia 7 cases amb 59 habitants. Hi consta també que, a més de

quatre casulles —colors blanc, vermell, negre i morat— i dues albes, dues tovalles i tres corporals, ja hi tornava haver un calze.

I en aquest mateix document, després d'esmentar les cinc esglésies de la Vall del Bac, és a dir, les quatre parroquials i la capella de Santa Magdalena, s'afegeix: "un oratorio privado en la casa llamada **Llongarriu** bajo la advocación de la Purísima Concepción". Aquesta advocació ens revela que la concessió d'oratori privat devia ser força recent, si tenim en compte que fou l'any 1854 quan el papa Pius IX definí el dogma de la Puríssima Concepció de la Verge Santíssima, i això explica també que en aquesta època es pot parlar d'una proliferació d'oratoris privats sota aquesta advocació de la Puríssima: només al Ripollès i a la Garrotxa n'hi havia tretze (57).

Sembla que, des de temps enrera, cada any, a l'endemà de la Mare de Déu d'Agost, que era la festa de Sant Joaquim, se celebrava també una missa a l'església de Santa Maria de Sa Cot. Això és molt explicable. Ja hem vist que per la festivitat de la Mare de Déu d'Agost, segons consuetud que tenia origen en els manaments dels Visitadors Pastoral, el rector de les quatre parròquies havia de celebrar missa a Sa Cot. I segurament s'aprofitava aquesta ocasió per què el rector quan havia de venir de Porreres, sojornés a la casa pairal dels Llongarriu, i d'aquesta manera els Llongarriu podien celebrar la seva festa el dia de Sant Joaquim i tenien missa. I és de pensar que els Llongarriu devien recompensar bé al rector per la prestació d'aquest servei. A part d'això, seria interessant disposar de l'arbre genealògic dels Llongarriu i veure si es repeteix o abunda gaire el nom Joaquim en els hereus de la casa.

Cloenda

Crec que pel que acabem de veure, no és tan escassa la documentació sobre la parròquia de Santa Maria de Sa Cot de la Vall del Bac. És molt probable que els orígens es remuntin a l'època pre-romànica. I ha estat en els nostres dies que tota la Vall del Bac ha passat a pertànyer al municipi de la Vall de Bianya.

Es un error notable confondre, com s'ha fet, aquesta església amb la de Santa Maria de Castellar de la Muntanya, o bé, pitjor encara, amb la de Sant Miquel de la Cot del municipi de Santa Pau.

El que sí és cert és que a Santa Maria de Sa Cot alguns li donaren el nom de Ntra. Sra. dels Àngels i que avui ha passat a dir-se'n generalment Santa Maria de Llongarriu. Però es tracta d'una mateixa església, la qual tampoc es pot confondre amb l'oratori privat de la casa pairal dels Llongarriu que era d'instauració moderna i estava dedicat, no a l'Assumpció de la Verge, sinó a la Puríssima Concepció.

Com que la parròquia ho era tot, durant tants segles, per un poblet tan petit i tot girava entorn d'ella, ens ha semblat bé donar tots els noms, que hem trobat en la documentació, dels rectors i vicaris. Així mateix hem tingut cura de posar de relleu les diferents variants del nom d'aquesta parròquia: Cod, Cote, Cute, la Cot, Sa Cot, Çacot, etc.

Llàstima que no s'hagi fet, fins avui, una carretera forestal per arribar en cotxe fins aquesta vetusta església parroquial que pertanyia, com tota la Vall del Bac, al comtat de Besalú i eclesiàsticament a l'Ardiaconat també de Besalú, si bé, més ençà, com hem vist en part, les dues divisions, civil i eclesiàstica, han canviat molt.

Però un bon excursionista no pot deixar d'enfilarse pel corriol que des de davant mateix de l'Hostal de la Vall del Bac porta, en qüestió de mitja hora, com ens diuen els Srs. Sala i Puigdevall, fins a Llongarriu, que és aquell lloc pintoresc i agradable de què parla C. August Torras, i que forma part d'aquell conjunt de la Vall del Bac, sobre el qual no puc resistir la temptació de transcriure aquí el que escriví Josep Girona i Casagan:

“Malgrat el pas del temps, malgrat les destruccions dels homes, malgrat l'abandó i la incúria, el conjunt romànic de la Vall del Bac, emmarcat per la magnífic i majestuosa bellesa del bosc mil·lenari, sortosament encara en bona part intacte, fa d'aquest racó de la comarca un

jardí deliciós, una lliçó vivent d'història, un parc natural pregonament, entranhablement humà. Lluny de les grandeses ciclòpies i un xic aplanadores de l'alta muntanya pirinenca, regne exclusiu de la pedra, de la gelera i de l'isard, la Vall del Bac ens ofereix la seva fesomia entranhable i racialment catalana, mostra de l'equilibri perfecte entre l'home i la natura, entre l'arquitectura i el paisatge, entre el temple i l'arbre" (58).

I és una llàstima també que Santa Maria de Sa Cot sigui avui una de tantes petites esglésies romàniques de la Garrotxa, abandonades, sense culte litúrgic, per haver esdevingut, pel fet del temps, com una reina sense vassalls —¿ón són aquells 59 habitants que hi havia encara l'any 1882?

Té raó Josep Murlà en dir que aquest fet "va provocant, lentament, la paulatina destrucció dels seus murs de pedra". Realment és una llàstima! Però a mi molt m'ha plagut poder deixar al menys constància escrita de l'existència inqüestionable de l'església de Santa Maria de Sa Cot i donar una sèrie de dades que forneixen la seva petita història.

NOTES:

- 1) **Els Noms de Lloc** —165— pàg. 34.
- 2) Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. **Annals 1977**. pàg. 143.
- 3) **Pirineu Català**. —1902— pàgs. 228-229.
- 4) **El Romànic de l'Alta Garrotxa**, pàg. 106.
- 5) Patronat d'Estudis d'Olot i Comarca. **Annals 1977**. pàg. 97.
- 6) **Notícies Històriques 16**. pàg. 145.
- 7) L. c.
- 8) L. c.
- 9) L. c.
- 10) L. c.
- 11) L. c.
- 12) L. c. pàgs. 249-250.
- 13) L. c. 18, pàgs. 142-143.
- 14) **Vol. I de la Col·lecció Diplomàtica i II de la General**, pàgs. 175-176.
- 15) **Vol. I de la Col·lecció Diplomàtica i II de la General**, pàgs. 312-313.
- 16) L. c., pàgs. 96-97.
- 17) **"El Priorat de Lladó i les seves filials"** —1930— pàgs. 29-30.
- 18) **Annals de l'Institut d'Estudis Gironins**, XVII, pàgs. 5-77.
- 19) Nos. 162 i 160 de la Diòcesi i de la Catedral respectivament.
- 20) Nos. 219 i 217 de la Diòc. i de la Cat. respectivament.
- 21) Nos. 163 i 161 de la Diòc. i de la Cat. respectivament.
- 22) Nos. 318 i 316 de la Diòc. i de la Cat. respectivament.
- 23) V. P. vol 1 fol. 39.
- 24) V. P. vol 4 fol. 142.
- 25) V. P. vol. 16 fol. 161.
- 26) V. P. vol. 19 fol. 11.
- 27) V. P. vol. 22 fol. 137.
- 28) V. P. vol. 28 fol. 108.
- 29) V. P. vol. 31 fol. 224.
- 30) V. P. vol. 46 fol. 55 - vol. 47 fol. 18 - vol. 50 fol. 34.
- 31) V. P. vol. 61 fol. 181 - vol. 62 fol. 19 - vol. 63 fol. 19 — vol. 68 fol. 19.
- 32) V. P. vol. 74 fol. 248 - vol. 72 fol. 508 - vol. 73 fol. 453.
- 33) V. P. vol. 75 fol. 24 - vol. 77 fol. 26 - vol. 78 fol. 110 — vol. 80 fol. 7.
- 34) V. P. vol. 170, no relligat (20 juliol)
- 35) V. P. vol. 85 fol. 14 - vol. 86 fol. 29.

- 36) V. P. vol. 87 fol. 535.
- 37) V. P. vol. 170, no relligat (13 octubre).
- 38) V. P. vol 92 fol. 172.
- 39) V. P. vol. 94 fol. 456.
- 40) V. P. vol. 96 fol. 11 - vol. 97 fol. 185.
- 41) V. P. vol. 170, no relligat (25 octubre).
- 42) V. P. vol. 101 fol. 79 - vol. 102 fol. 239.
- 43) "El Romànic de l'Alta Garrotxa" pàgs. 102-103.
- 44) "Inventari d'esglésies" —Garrotxa-Ripollés"— núm. 4, pàg. 131.
- 45) V. P. vol. 103 fol. 239.
- 46) V. P. vol. 104 fol. 33.
- 47) V. P. vol. 106 fol. 86.
- 48) V. P. vol. 110 fol. 479 - vol. 110 fol. 701 - vol. 110 fol. 718.
- 49) V. P. vol. 111 fol. 351 - vol. 112 fol. 148 - vol. 113 fol. 34.
- 50) V. P. vol. 114 fol. 30 - vol. 115 (15 octubre).
- 51) V. P. vol. 116 fol. 327.
- 52) V. P. vol 117 fol. 298 — vol. 121 fol. 426 — vol. 124 fol. 221 — vol. 127 fol. 31.
- 53) V. P. vol. 128 fol. 261 — vol. 133 fol. 322 — vol. 170, sense relligar (13 octubre) — vol. 137 fol. 127 — vol. 138 fol. 39.
- 54) V. P. vol. 140 fol. 97.
- 55) V. P. vol. 142 fol. 14 — vol. 142 fol. 207.
- 56) L. c. pàg. 104.
- 57) "Inventari d'Esglésies —Garrotxa-Ripollés—, de Josep Gavin, pàgs. 294, 250, 256 i 258.
- 58) "L'alta Garrotxa" —1969— pàg. 235.